

ELA BERKEMBUSCH I IRMELA NEU

BRIGITTE SCHLIEBEN-LANGE
(1943-2000)

La coneguda lingüista Brigitte Schlieben-Lange, especialitzada en la investigació de les llengües romàniques, morí el dia 14 de setembre de 2000 uns pocs dies abans del seu 57è aniversari.

La seva mort representa una pèrdua molt greu, tant per a la seva família, els seus amics i tots aquells qui personalment se sentien molt a prop d'ella, com per a la romanística en general, que perd una de les seves personalitats més innovadores i productives. Gaudí d'un prestigi internacional i la seva veu tingué molt de prestigi. Com a reconeixement dels seus mèrits fou nomenada, l'any 1995, membre de la més alta Acadèmia a Alemanya, l'Acadèmia de les Ciències de Heidelberg.

Després de la seva infància a Munic, Brigitte Schlieben-Lange cursà estudis de lingüística romànica i germànica, lingüística general i filosofia de les universitats de Munic, Ais de Provença, Marsella i Tübingen. Fou deixeble del prestigiós catedràtic de lingüística de les llengües romàniques Eugenio Coseriu, que tingué molta influència en la lingüística alemanya de postguerra. Amb els amics explicava que les seves reflexions crítiques, quan presentà el seu primer treball de recerca, l'afectaren molt. Encara se'n recordava bé perquè l'havien impulsat a un rigor que li serví de base per a la pròpia vida acadèmica. Féu el doctorat amb Coseriu; vint-i-cinc anys més tard, el 1991, fou nomenada la seva successora. Esdevingué catedràtica en una de les càtedres de més prestigi dins de la romanística alemanya.

Brigitte Schlieben-Lange es dedicà des de molt jove a l'escriptura i a la recerca continuant una tradició familiar: ja el seu molt estimat i ben conegut avi Florian Seidl fou professor i autor de novel·les. Ella va créixer en un ambient d'amor per les llengües i literatures que cultivaven els seus pares, ambdós germanistes. El seu pare fou catedràtic de germanística a la universitat de Göttingen. La seva mare, Annemarie Lange-Seidl, es concentrà en la semiòtica; és autora i editora d'una sèrie de publicacions i durant molts anys fou presidenta de l'Associació de Semiòtica. Després dels seus estudis començà la seva carrera universitària com a assistenta de Hans-Martin Gauger a la universitat de Freiburg. Poc temps després, a l'edat de 31 anys, Brigitte Schlieben-Lange fou nomenada el 1974 catedràtica de lingüística de les llengües romàniques a la universitat de Frankfurt, la seva primera càtedra. En aquesta època fou una de les poques dones amb càtedra i una de les més joves en aquesta posició. Des d'aquesta desenvolupà tota la seva creativitat amb molts projectes de recerca, amb cooperacions i publicacions i anà creant, a

poc a poc, una escola pròpia de deixebles. El 1991 prengué la decisió d'acceptar la càtedra d'Eugenio Coseriu a la universitat de Tübingen.

Des de l'inici dels seus estudis buscava la relació entre les ciències i corrents d'investigació, entre la literatura i la lingüística, entre l'universal i el particular, el general i el concret. La capacitat d'ajuntar el que semblava excloure's i de formar una nova síntesi caracteritzava totes les seves activitats en la seva preocupació acadèmica i en la vida en general. En aquest sentit sempre ha viscut l'ideal humanista que propugnà Wilhelm von Humboldt, lingüista, filòleg i polític molt estimat per ella: que el més preciós de l'ésser humà és la seva riquesa de facultats que cal desenvolupar amb una educació completa, que té per objecte donar forma al caràcter de cadascú, a la seva formació intel·lectual, artística i ètica. La dinàmica en el procés (*energeia*) té el mateix valor que el producte (*ergon*). O, com deia ella sovint en converses més privades, *el camí és l'objectiu*. Ens donava un exemple vital de combinar la ciència amb la vida en un procés constant de formular preguntes, de buscar respostes i d'aprendre on s'ha de buscar què.

La seva carrera científica començà amb l'interès per les així anomenades petites llengües romàniques: l'occità i el català. En la seva tesi de doctorat analitza el sistema verbal en les dues llengües i les compara sistemàticament (*Okzitanische und katalanische Verbprobleme. Ein Beitrag zur funktionellen synchronischen Untersuchung des Verbalsystems der beiden Sprachen*, Tübingen, 1971, complementada per una reflexió sociolingüística sobre ambdues llengües *Okzitanisch und Katalanisch - Ein Beitrag zur Soziolinguistik zweier romanischer Sprachen*, Tübingen, 1971; 1973², on presentà una comparació que té en compte factors socials, polítics, històrics i psicològics del desenvolupament de les dues llengües. Amb aquesta anàlisi presentà una nova orientació que sistematitzà en la seva publicació *Soziolinguistik. Eine Einführung*. Stuttgart 1973; 1978²; 1991³, que va tenir molt d'èxit; està traduïda al castellà (1977) i al japonès (1990). Fundà la sociolingüística com a disciplina pròpia dins de la romanística i li donà acceptació i prestigi. Ens oferí tant un panorama de la història de la sociolingüística als diversos països com dels seus camps d'interès: varietats de les llengües, llengua i nació, normalització. Amb aquesta presentació definí molt clarament el marc de la sociolingüística com a ciència que investiga llengües en contacte i en conflicte.

A Frankfurt, des de la seva primera càtedra, gràcies al seu ensenyament motivà deixebles a seguir estudis sobre el català, l'occità i altres petites llengües, que donaren lloc a estudis diacrònics i sistemàtics, com per exemple, en l'àmbit del català: Gabriele Berkenbusch, Christine Bierbach, Claudia Hartmann-Hirsch, Konstanze Jungbluth, Irmela Neu-Altenheimer, Patrick O. Steinkrüger; en l'àmbit del gallec: Johannes Kabatek, i en el basc: Brigitte Rolssenn. Un treball interdisciplinari entre música i occitanística és el de Robert Lug sobre la música dels trobadors. També tingué deixebles de lusitanística (Barbara Schäfer-Prieß), especialment del Brasil (Marlene Mattes, Marlos Pessoa) i els que treballaren sobre Amèrica Llatina (Christiane Dümmler, Margit Gutmann).

Amb la seva monografia *Linguistische Pragmatik*, Stuttgart 1975; 1979²; tra-

ducció italiana: *Linguistica pragmatica*. Bologna 1980; traducció espanyola: *Lingüística pragmática*, Madrid 1987; seguí el seu interès per les condicions universals del parlar, els actes discursius. Presenta també les teories de Jürgen Habermas i de Karl-Otto Apel, que ensenyaven sociologia i filosofia també a Frankfurt als anys 70, amb els quals mantingué un intercanvi d'idees. Els actes de parla i les tradicions orals de certes cultures formen el centre d'interès en el seu llibre *Traditionen des Sprechens. Elemente einer pragmatischen Sprachgeschichtsschreibung* (Stuttgart, 1983), on sintetitza reflexions metodològiques, estacions històriques de la llengua parlada i escrita, amb una història de les normes per a la llengua oral i escrita. En la seva anàlisi pragmàtica, estudià formes de comunicació complexa com els processos de codificació d'una llengua com l'oralitat i la semioralitat, per esmentar-ne només uns quants exemples. Ens dona un ampli panorama d'exemples que va des de la literatura de l'Edat Mitjana fins a la presentació de documents nous de la Revolució francesa, que va descobrir ella a París. Es refereix també a textos d'Occitània del segle XIX —entre d'altres. Desplega un artifici teòric deduït de textos concrets de diferents èpoques i cultures. Amb la seva Pragmàtica lingüística i amb les Tradicions del parlar fou tan orientadora com amb la Sociolingüística. Publicà les Tradicions del parlar molt abans que el corrent d'anàlisi del llenguatge entrés dins la romanística alemanya i s'establís com a subdisciplina acceptada. Contribuí de forma decisiva a l'elaboració del concepte de «lingüística de varietats» per a la Romanística. En continuació d'aquesta línia estava treballant últimament el tema de les varietats del portuguès, ja que estades llargues de recerca i d'ensenyament al Brasil l'havien connectat més amb el portuguès i la varietat portuguesa del Brasil.

Tant l'interès teòric pels actes de parlar com la seva dedicació a les llengües minoritàries o marginades la conduïren a la Revolució francesa, fase decisiva per a la imposició del francès com a llengua universal i element centralitzador. La política lingüística per una banda, els drets humans universals per l'altra, la varen atreure intensament. El *Siècle des Lumières* fou el primer en el qual s'intentà de perfeccionar la humanitat en nom del progrés científic, humà i ideològic. La Revolució francesa tingué la seva dinàmica pròpia des de la fase burgesa fins a la dels jacobins i, més tard, dels *Idéologues*, un grup heterogeni de filòsofs, lingüistes, metges, historiadors, etc., que disposaren d'una gran influència a França entre la mort de Robespierre i el coronament de Napoleó.

Tant la política lingüística durant i després de la Revolució francesa com l'ideari dels *Idéologues* foren el nucli de la recerca de tot un equip de deixebles que ella dirigí durant alguns anys. Realitzaren diverses publicacions: en els quatre volums *Europäische Sprachwissenschaft um 1800. Methodologische und historiographische Beiträge zum Umkreis der ‚idéologie‘* (Münster, 1989, 1991, 1992, 1994) presentaren els resultats del projecte. Ofereix un ampli estudi comparatiu de la importància dels *Idéologues* a diversos països (Alemanya, Espanya, França, Itàlia). Darrerament ha sortit en versió escrita la seva proposta de categorització dins de processos científics: *Idéologie: Zur Rolle von Kategorisierungen im Wis-*

senschaftsprozeß (Heidelberg, 2000). Conjuntament amb la seva deixeblla Ilona Pabst publicà el diccionari revolucionari de Jean Rodoni, *Dictionnaire Républicain et Révolutionnaire (1793/94) sowie «Anecdotes Curieuses et Républicaines» (1795)* (Tübingen, 1998). Dins el marc de les seves recerques sobre la política lingüística, les gramàtiques i traduccions, havia trobat el diccionari a la *Bibliothèque Nationale* a París com a manuscrit i n'havia presentat uns quants aspectes en articles als anys 80. Últimament dirigí un projecte sobre *Les écoles centrales* de tot un equip de deixebles que estan elaborant diversos treballs de doctorat (Pabst, Hafner, Reutter).

Brigitte Schlieben-Lange enfocava la romanística en un sentit molt ampli i enenyà i investigà totes les llengües romàniques. Sempre ha estat fidel al seu amor pel català i per l'occità. Fou coeditora de la «Zeitschrift für Katalanistik. Revista d'Estudis Catalans» (Frankfurt) i de «Llengua i Literatura» (Barcelona). Cooperà amb els occitanistes, p. ex. amb Robert Lafont, i tingué un amor especial pels trobadors, per la seva poesia i música. Fins i tot organitzà festes provençals a la petita ciutat on vivia, a Bad Vilbel, a prop de Frankfurt. El seu interès sempre estava ple de vida. S'entusiasmava per la seva investigació i coneixia perfectament bé les últimes publicacions sobre el tema —tant si era històric com actual. Aquest compromís vital sempre arribà als deixebles, que sabia motivar de forma única. Amb la seva manera de prendre les idees amb serietat, encara que fossin poc elaborades, donà una embranzida i un coratge especial als seus deixebles. Al mateix temps, els dirigí amb mà ferma. En el seu col·loqui setmanal en què els seus doctorands presentaven regularment els seus treballs, donava ajuda en l'estructuració dels projectes i els orientava perquè s'havia llegit els últims articles sobre qualsevol dels temes tractats. El seu coneixement no es referí solament als textos escrits, sinó també als debats i a les discussions que tenia regularment amb col·legues de les mateixes o d'altres àrees de germàniques, llengües eslaves, de la literatura, la filologia i la semiòtica. Li agradava molt el intercanvi viu d'idees i era una mestra del mètode socràtic del diàleg en un ambient agradable. Sí, li agradava un bon plat a taula, una ampolla de vi selecte i una conversa interessant. Fou el seu desig de reunir la seva família i la família científica, col·legues i deixebles, després del funerals a una festa «bavaresa» amb salsitxa i cervesa. Tots es trobaren i la recordaren en un ambient tal com ella havia previst i desitjat.

Promogué una sèrie d'intercanvis entre cultures. Durant uns quants anys al principi dels 90 dirigí el projecte *Dialog der Kulturen* amb l'*Office Franco-Allemand pour la Jeunesse (OFAJ)* i hi actuà de forma molt activa amb una sèrie d'articles nascuts dels debats sobre els punts crítics de la història d'ambdós països. Aquests escrits són d'una sensibilitat extraordinària; revelen una part d'ella, l'affectació i la reflexió com a alemanya nascuda durant la Segona Guerra Mundial. El desig profund que hi hagi pau i cooperació entre els éssers humans, entre les cultures l'ha motivat sempre per a promoure intercanvis internacionals i institucions interdisciplinàries en la pròpia universitat, com ara un projecte de recerca sobre problemes interculturals a les metròpolis de Barcelona, Berlín i Sarajevo en

col·laboració amb germanistes i eslavistes de la universitat de Tübingen o el projecte interdisciplinari, finançat per la DFG (Deutsche Forschungsgemeinschaft): *Estructures de dades lingüístiques, teoria i empiria de la investigació gramatical*, que representa una temptativa de restablir el diàleg interromput entre gramàtica generativa, gramàtica variacional i sociolingüística.

Les seves activitats polifacètiques en els àmbits de la recerca i de l'ensenyament inclogueren un altre aspecte: participà molt activament en la política universitària mostrant-se partidària d'una universitat humboldtiana, oberta, viva, inspiradora. A més a més, fou experta en diversos gremis de la *Deutsche Forschungsgemeinschaft*, que promou projectes i joves investigador(e)s. Efectivament, promovia les dones. També ocupà el càrrec de defensora dels interessos de les dones a la Universitat de Tübingen i, finalment, en fou elegida Protectora, un càrrec que no pogué exercir per causa de la malaltia, que ja es manifestava en aquells moments. Ella mateixa com a persona fou un exemple vivent que encoratjà dones de forma exemplar —ella mateixa combinà la seva vida familiar d'esposa i de mare de quatre fills amb la vida acadèmica. Com deia sovint, amb les funcions s'intensifica l'ús eficaç del temps. Era una de les poques dones en l'àmbit universitari alemany que tenia una gran família i seguia una carrera científica brillant. Ella ho trobava molt natural i mai no pensava que això fos un mèrit especial.

Brigitte Schlieben-Lange combinava la seva competència acadèmica amb l'alegria, la vitalitat i la sociabilitat. Tenia una obertura d'esperit i una calor humana extraordinàries. Estava sempre disposada al diàleg, a l'intercanvi, a la conciliació. A tots els que hem tingut la sort de col·laborar amb ella, ens sap molt greu haver perdut una gran sàvia polifacètica, que trobarem a faltar com a col·lega molt vital i sempre de bon humor, com a amiga sensible, com a tutora que ens donava inspiració i com a científica que tenia el coratge d'emprendre nous camins.

ELA BERKENBUSCH I IRMELA NEU